

ІНСТИТУТ БАНКРУТСТВА, ЙОГО ФУНКЦІЇ ТА РОЛЬ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

INSTITUTION OF BANKRUPTCY, ITS FUNCTIONS AND ROLE AT THE PRESENT STAGE OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE STATE

УДК 336.67.346

Зайцев О.В.

к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту

Сумський державний університет

Нікітін Д.В.

здобувач

Сумський державний університет

У статті розглянуто правові аспекти визначення інституту банкрутства в Україні, проведено узагальнення та класифікація його функцій і ролі в сучасній економіці та започатковано формування точки зору подальших досліджень інституту банкрутства з позицій взаємодії економічних та фінансових аспектів.

Ключові слова: банкрутство, боржник, кредитор, ліквідація, санація, платоспроможність.

В статье рассмотрены правовые аспекты определения института банкротства в Украине, проведено обобщение и классификация его функций и роли в современной экономике, также, заявлено формирование

точки зрения дальнейших исследований института банкротства с позиций взаимодействия экономических и финансовых аспектов.

Ключевые слова: банкротство, должник, кредитор, ликвидация, санация, платежеспособность.

The article discusses the legal aspects of the definition of the institution of bankruptcy in Ukraine, conducted synthesis and classification functions and its role in the modern economy and began forming the point of view of further research institution of bankruptcy to the interaction of economic and financial aspects.

Key words: bankruptcy, debtors, creditors, liquidation, sanitation, solvency.

Постановка проблеми. Банкрутство господарюючих суб'єктів є невід'ємною складовою процесів функціонування сучасної ринкової економіки. Сутність ринкових відносин, як правило, передбачає покращання, але не відкидає ймовірність погіршення фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності. У випадку критичного погіршення, діяльність боржника та пов'язаних з ним суб'єктів ринку регулюється правовими механізмами інституту банкрутства. Від ефективності таких механізмів, їх наукової обґрунтованості та практичної застосовності, залежить фінансова сталість як окремих ринкових суб'єктів, так і реальної економіки в цілому. В економічній дійсності України наявність великої кількості підприємств, щодо яких відкрито провадження у справі про банкрутство, свідчить про те, що дана проблема є вкрай актуальною для сьогодення. Тому вивчення та вдосконалення механізмів інституту банкрутства є однією з актуальних задач на сучасному етапі розвитку економіки.

Вивчення функцій інституту банкрутства, які реалізуються через систему зв'язків його структурних елементів, сприятиме більш повному розумінню його ролі в сучасній економіці та слугуватиме підґрунтям для подальшого вдосконалення практичних підходів до процесу банкрутства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми банкрутства приділяли увагу такі науковці, як: Андрущак Є.М., Антонов Г.Д., Бланк І.О., І.Й. Брінь П.В., Губкін А.А., Завальнюк Н.В, Іванова О.П., Крикун В.Б., Кунанбаєва Д.А., Плікус І.Й. Соболев Д.В., Терещенко О.О., Альтман Е., Бівер У. та багато інших. Дослідженням механізмів формування, розвитку та реалізації процесу банкрутства і санації підприємств присвячені праці таких вчених, як: Боронос В.Г., Плікус І.Й. [1].

Постановка завдання. Метою статті є визначення правового поняття інституту банкрутства, узагальнення та класифікація його функцій та ролі в сучасній економіці та формування точки зору подальших досліджень з позицій взаємодії економічних та фінансових аспектів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна економіка є складною системою, основою функціонування якої є ділова активність суб'єктів підприємницької діяльності. Фактор підприємницького ризику, постійні зміни конкурентного ринкового середовища, глобальна поширеність кредитних відносин, регулятивна діяльність державних інститутів обумовлюють наявність в економіці суб'єктів із різним ступенем успішності. На поточному етапі розвитку національної економіки наведені вище ризики посилюються політичною нестабільністю, наслідками кризових явищ. У таких умовах погіршення фінансового стану боржника до категорії неплатоспроможного є природним явищем, полярними результатами якого є або відновлення платоспроможності, або ліквідація. При цьому до зони ризику потрапляє широке коло економічних суб'єктів: сам боржник, кредитори, які ризикують частково або повністю втратити вкладені кошти, інші підприємства й організації, діяльність яких інтегрована в систему зв'язків боржника, а також, у залежності від масштабу діяльності банкрута, той чи інший рівень фінансово-економічної системи країни.

Об'єктивна потреба в управлінні подібними ризиками у процесі розвитку економіки призвела до формування інституту банкрутства як обумовленого державними правовими нормами єдиного механізму взаємодії суб'єктів економічної діяль-

ності під час врегулювання процесів, пов'язаних з фінансовою неспроможністю.

Інститут банкрутства має бути елементом економічної стратегії держави, який реалізується через створення, по-перше, якісної законодавчої бази в сфері банкрутства і, по-друге, — ефективного механізму його реалізації. Структурними елементами інституту банкрутства в Україні є законодавча та нормативна база, державні інститути у сфері банкрутства, система господарських судів, інститут арбітражних керуючих. Щодо загальнокерівного органу у сфері державних інституцій, що охоплюють різні питання банкрутства, то в Україні виникла своєрідна особливість. У лексиконі економістів та правників йде посилення на інституцію під назвою «Державний орган з питань банкрутства». Але безпосередньо такого органу, як державної установи, в Україні не існує. Відповідно до Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою КМУ від 02.07.14 р. № 228, Міністерство юстиції України і є державним органом з питань банкрутства. Повноваження Міністерства юстиції України, як державного органу з питань банкрутства, визначені Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [2] та Положенням про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 [3].

Аналіз чинних норм права в Україні у сфері банкрутства, у першу чергу Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», дає можливість сформулювати наступну правову доктрину законодавства про банкрутство [4, с. 142–143]:

1) право боржника та виключне право конкурсного кредитора, вимоги якого не забезпечені заставою майна боржника та є беззаперечними, ініціювати порушення справи про банкрутство;

2) заборона забезпеченому кредиторів ініціювати порушення справи про банкрутство та його особливий правовий статус, що передбачає першочергове задоволення забезпечених заставою вимог;

3) закріплення конкурсу як методу правового регулювання відносин неплатоспроможності шляхом зіткнення інтересів боржника і кредиторів (сторін) та інших учасників провадження щодо специфічних об'єктів конкурсу;

4) перехід функції управління неплатоспроможною юридичною особою-боржником і права розпорядження майном боржника як специфічних об'єктів прав, до комітету кредиторів, утворюваного з конкурсних кредиторів;

5) визначення кількості голосів конкурсного кредитора пропорційно сумі вимог, включених до реєстру вимог кредиторів;

6) збереження господарюючого (діючого) суб'єкта шляхом застосування до нього спеціаль-

них відновлювальних (реабілітаційних) процедур (розпорядження майном, санація, мирова угода);

7) ліквідація боржника у випадку нездатності відновлення його платоспроможності (банкрутства);

8) включення всіх активів банкрута до ліквідаційної маси та їх продаж;

9) справедливий розподіл залишків активів банкрута, що забезпечується черговістю та пропорційністю задоволення вимог;

10) припинення грошового зобов'язання банкрута перед кредитором шляхом погашення вимог.

Зазначені вище «десять пунктів» є законодавчими нормами, саме законодавчими. Ми навели їх повністю, бо в наступній частині цієї статті, тобто, при продовженні статті в наступних номерах журналу, мова піде про їх (законодавчих норм) критичний розгляд з позицій економіки та, на противагу, особливо, планується розглянути ці норми з позиції фінансових інтересів кредиторів. Планується показати, що правові норми є економічно не обґрунтованими, а мають на меті виключно фінансові інтереси кредиторів і тому за своєю суттю в багатьох випадках стають антидержавницькими.

Проте, повертаємося до розгляду правової сторони інституту банкрутства.

Отже, основними процедурами, які застосовуються в банкрутстві є задоволення кредиторських вимог шляхом ліквідації боржника або відновлення його платоспроможності.

Ліквідація є припиненням діяльності боржника з метою задоволення кредиторських вимог за рахунок продажу його майна. При цьому забезпечується реалізація майнових прав кредиторів і відбувається фактичний перерозподіл ресурсів між власниками. Однак, масова безконтрольна ліквідація суб'єктів ринку несе за собою ризик падіння ефективності функціонування економічної системи через розірвання функціональних зв'язків банкрутів з іншими суб'єктами ринку, знищення унікальних, соціально-значущих для певних регіонів підприємств. Соціальні катаклізми у формі ліквідації робочих місць, зростання рівня безробіття, падіння життєвого рівня населення швидко відібувають на економічній ефективності у формі падіння продуктивності праці через погіршення професійного та кваліфікаційного потенціалу трудових ресурсів.

З метою уникнення таких негативних наслідків інститут банкрутства передбачає реанімаційні механізми, які забезпечують відновлення платоспроможності проблемного суб'єкту. Як правило, відновлення платоспроможності відбувається на фоні кардинальної ревізії організаційно-управлінської структури боржника, освоєння нових напрямів діяльності, нових ринкових інструментів, запровадження новітніх технологій. Тобто, борж-

ник під час санації створює базис для сталого розвитку в довгостроковій перспективі. При цьому проведення відновлювальних процедур може передбачати участь зовнішнього інвестора, що сприяє ефективному перерозподілу ресурсів у фінансово-економічній системі.

Розглянуті процеси протікають з урахуванням інтересів кредиторів. Ефективне функціонування механізму задоволення вимог кредиторів знижує кредитний ризик, а отже – зменшує ціну позикового капіталу, що є важливим макроекономічним фактором для стабільного розвитку економіки.

Загроза можливого банкрутства стимулює широке коло суб'єктів господарювання до проведення заходів щодо його запобігання. Для цього в їх систему менеджменту інтегрується процес періодичного тестування свого фінансового стану на предмет ймовірності банкрутства. Виявлені результати можна розглядати, як окремі чинники, що мотивують до проведення превентивних заходів для запобігання неплатоспроможності (тобто, до зміцнення фінансової стабільності за допомогою використання спектру організаційних, фінансових, технічних, маркетингових інструментів).

Тобто, система «інститут банкрутства» включає в себе такі підсистеми, як механізм запобігання банкрутству та механізм банкрутства. Механізм

запобігання банкрутству стимулює до проведення превентивних заходів щодо критичного погіршення фінансового стану і є важливим фактором розвитку. Механізм банкрутства передбачає:

- виведення з економіки суб'єктів, які функціонують неефективно та не мають потенціалу щодо покращення фінансового стану;

- відновлення до прийнятного рівня платоспроможності суб'єктів з тимчасовими фінансовими труднощами;

- забезпечення інтересів кредиторів шляхом задоволення їх майнових вимог до боржника як в ліквідаційній, так і в санаційній процедурі;

- забезпечення інтересів національної (а в умовах глобалізації і світової) фінансово-економічної системи.

У межах системи «інститут банкрутства» функціонують та взаємодіють як її структурні елементи наступні суб'єкти економічної діяльності: боржники, кредитори, інвестори, інші суб'єкти, держава. Їхня діяльність взаємопов'язана на взаємообумовлена. У результаті проведеного функціонального аналізу була складена наступна класифікація основних правових функцій інституту банкрутства за суб'єктами економічної діяльності, які є його структурними елементами, табл. 1.

Висновки з проведеного дослідження. На підставі проведеного аналізу можна зробити

Таблиця 1

Класифікація правових функцій інституту банкрутства

Суб'єкт діяльності	Основні функції інституту банкрутства
Боржник	Реалізація прав та обов'язків в процедурі банкрутства
	Тестування на предмет фіктивного банкрутства та доведення до банкрутства
	Введення зовнішнього управління
	Введення мораторію на задоволення вимог кредиторів
	Погашення вимог кредиторів
Кредитор	Відновлення платоспроможності або ліквідація
	Реалізація прав та обов'язків в процедурі банкрутства боржника
	Введення обмежень в задоволенні вимог до боржника
	Участь в управлінні боржником
	Погашення вимог боржника
Інвестор	Надання можливості ефективно інвестувати
	Участь в проведенні санації боржника
	Перерозподіл ресурсів від менш ефективних до більш ефективних власників
Інші суб'єкти господарювання	Проведення автотестування на предмет потенційної загрози банкрутства
	Вжиття заходів для зміцнення платоспроможності в разі погіршення фінансового стану в короткостроковій перспективі
	Спонування до реалізації стратегії сталого розвитку з метою мінімізації ймовірності банкрутства в довгостроковій перспективі
Держава	Створення законодавчої бази банкрутства та механізму його реалізації (законодавчі, нормативні акти, державні інститути в сфері банкрутства, система судів, інститут арбітражних керуючих)
	Виявлення та запобігання фактам фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства
	Отримання ефекту для фінансово-економічної системи від підвищення відсотку фінансово стійких суб'єктів господарювання, перерозподілу ресурсів на користь більш ефективних власників, здійснення структурних змін через реалізацію перспективних бізнес-ідей, впровадження новітніх технологій, зменшення кредитного ризику

висновок, що законодавчо стратегічною метою інституту банкрутства є забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку фінансово-економічної системи держави. Вказана мета, як вважає законодавець, реалізується через функції виведення з ринку тих суб'єктів господарювання, які працюють неефективно і потенційно нежиттєздатні, та відновлення платоспроможної діяльності тих, які мають незадовільний фінансовий стан, але проблеми яких упродовж певного часового діапазону можуть бути усунені. При цьому як завдання, що має виконати право, відбувається перерозподіл ресурсів від неефективних до ефективних власників, підвищення довгострокової фінансової стабільності суб'єктів господарювання, регулювання кредитних ризиків.

Але треба брати до уваги, що інститут банкрутства є важливою складовою ринкової економіки і регулятивним важелем економічної діяльності держави. На поточний момент фінансова складова у процесі банкрутства стала домінують, стала майже єдиним та майже основним критерієм процесу банкрутства. Треба переглянути таку практику. Необхідно перетворити фінанси виключно на важелі, за допомогою яких процес банкрутства через інститути банкрутства поставити пріоритетним державницько-ринковий напрям, а не фінансово-ринковий із попутним врахуванням державних економічних задач [5]. Тому саме пріоритетність економічної складової над фінансовою виступає напрямом вдосконалення правових засад через законодавчі, нормативні

зміни, оптимізацію бізнес-процесів, сприятиме підвищенню сталого розвитку як самих суб'єктів господарювання, так і фінансово-економічної системи держави в цілому. Загалом, виникає необхідність перетворити інститут банкрутства у вагомий регулятор економічного розвитку, в якому фінансовий інструментарій буде відігравати роль економічних важелів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Боронос, В. Г., Плікус І.Й. Управління фінансовою санацією підприємств: підручник / В.Г. Боронос, І.Й. Плікус. — Суми: СумДУ, 2014. — 457 с. Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/34371>
2. Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», № 2343–12, — редакція від 01.01.2017, підстава 835–19. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
3. Положення про Міністерство юстиції України. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-p>
4. Пригуза П.Д. Конкурсне право в Україні: проблеми теорії, практики та законодавства. / П.Д. Пригуза. — «Вісник господарського судочинства»: наук. журн. // Вищ. господар. суд України. — К.: — № 3. — 2012. С. 140–148. Режим доступу: <http://ks.arbitr.gov.ua/sud5024/8/8/738/>
5. Зайцев, О.В. Основи фінансового інструментарію: підручник / О.В. Зайцев. — Суми: СумДУ. — 2016. — 523 с. Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/44581>